

ЛІТЕРАТУРА

1. Ингарден Р. Про пізнавання літературного твору: антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. Львів. Літопис, 1996. 633 с.
2. Ковалів Ю.І. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Т. 2. К.: ВЦ «Академія», 2007. 624 с.

Т.А. Масловская. Литературоведческая феноменология как объект научного исследования. – Статья.

Аннотация. Статья посвящена исследованию феномена в литературе. Феноменология – философское течение, исследует неповторимое, необычное явление, достижения человека. Феномен – непосредственная данность (очевидность). Сделан вывод, что феноменология разработала методологию исследования сознания.

Ключевые слова: концепт, феномен, четырёхслойная формация, литературное произведение

T. Maslovska. Literary phenomenology as the object of scientific research. – Article.

Summary. The article is devoted to the research of the phenomenon in the literature. Phenomenology – a philosophical flow that explores a unique, unusual phenomenon, human achievement. The phenomenon is direct evidence (obviousness). It is concluded that the phenomenology has developed a methodology for the study of consciousness.

Key words: concept, phenomenon, four-layered formation, literary work.

УДК 811.131

Л.І. Морошану,

доцент кафедри перекладу та мовознавства,

Міжнародний гуманітарний університет,

м. Одеса, Україна

ІТАЛІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ «НАЗВИ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ»

Анотація. У статті розглядаються італійські запозичення в українській мові, що належать до сфери музики, а саме назви музичних інструментів. Лексеми зібрані методом суцільної вибірки в словниках іншомовних слів української мови.

Ключові слова: мовне запозичення, італізми, українська мова, музичний термін.

У сучасну епоху майже кожна національна мова зазнає впливу активного процесу проникнення лексичних одиниць одних мов в інші. У нашому дослідженні розглядається італійська за походженням музична лексика зі значенням «назви музичних інструментів», зафіксована в словниках української мови. Запозичена лексика в цій роботі розуміється широко: предметом розгляду є як освоєні граматично слова (типу *арка*, *опера*), так і не освоєні українською мовою (типу *ламенто*).

Порівняно з французькою, іспанською та англійською мовами, які впливали на інші мови, зокрема і з причин історико-політичних, експансія італійської мови пояснюється виключно її власним культурним престижем в моді, мистецтві та комерції [10; 4].

Найзмістовнішим і міцним (за часовою ознакою) є пласт італізмів, що належать до мови музики і оперного мистецтва. Багато італійських музикантів були в турне і довго жили за кордоном, іноді – все життя. У Франції жили Керубіні (Cherubini), Спонтіні (Spontini), Россіні (Rossini), Паганіні (Paganini), в Англії – Джемініані (Geminiani), Клементі (Clementi), в Іспанії та Португалії – Доменіко Скарлатті (Domenico Scarlatti), у Відні – Калдара (Caldara), Сальєрі (Salieri). Великі музиканти поширювали італійські музичні традиції, зокрема оперну і скрипкову музику. Часто були високо оцінені і викладачі: вже згаданий Антоніо Сальєрі, наприклад, мав таких відомих учнів, як Бетховен, Шуберт і Ліст [11].

Пласт лексики, що нами досліджується, розглядається в семасіологічному плані. Розподіл іншомовних лексем за тематичними групами є важливою характеристикою однієї зі сторін функціонального статусу, тобто сфери вживання. Віднесення до функціональної сфери дає можливість судити про направлення мовних контактів. З іншого боку, під час характеристики іншомовного словника за функціо-

нальними сферами з найбільшою наочністю потрапляє до поля зору мовний узус певних професійних і соціальних груп (словник військових, дипломатів, учених, духовенства і тощо), для яких характерний певний рівень культури, коло читання, освіти, різний ступінь двомовності [1].

Із власне мовної позиції кожна функціональна сфера – це певне поле, з яким пов'язане в мові відоме число лексико-семантичних груп (зазвичай суміжних, що перехрещуються). Це поле має свої внутрішні зв'язки, свої членування, свої тенденції зростання на кожному історичному етапі. Іншомовні лексеми в ньому потрапляють в оточення українських слів певних лексико-семантичних угруповань, від цього оточення залежить семантичне освоєння слова, встановлення і коригування його лексичних зв'язків, подальша семантична або стилістична диференціація зі словами, що мають близьке значення [1].

Джерелами збору матеріалу послужила низка найбільших лексикографічних видань українською мовою (словники іншомовних слів різних авторів [5; 7; 9]) та «Словник української мови» в 11 т. [8]. Матеріал зібрано методом суцільної вибірки.

Окреслена тема цікава і актуальна. Дослідженню запозичень з італійської мови в англійській і французькій мовах присвячені роботи італійських вчених Л. Серіанні, Б. Мільоріні [11]. Вивченню італійської музичної термінології в російській мові присвячено нашу роботу «Итальянская музыкальная терминология в контексте европейской межкультурной коммуникации» [2]. Італізмам сфери фінансів в українській мові присвячено нашу роботу «Італійська лексика сфери фінансів та міжнародної торгівлі в українській мові» [4].

У процесі запозичення українською мовою італійської лексики умовно можна виділити три основних історичних періоди: до XVI століття – початковий етап запозичення; XVI – XIX століття – період інтенсивного проникнення італійських слів; XX століття – етап ослабленого впливу італійської мови на українську. Проте запозичення італійської лексики не припинилося і до сьогодні. Цій проблемі присвячена наша праця «Italianismi nelle lingue russa e ucraina (anni '50 del XX secolo – inizio del XXI secolo)» [12]. Відповідно до цих досліджень лексики, що належить до сфери культури, музики і театру, є найчисленнішою серед італійської запозиченої лексики в українській мові [12].

Лексика понятійного поля «музика» розглядається вперше. Проаналізовано лексеми, що увійшли в українську мову з італійської, які зафіксовані також в англійській, французькій, німецькій, польській та інших мовах.

В рамках зазначеного понятійного поля виділяються такі тематичні групи (далі – ТГ):

- 1) ТГ «ансамблі»: *банда, дует, квартет, квінтет, нонет, тріо* тощо;
- 2) ТГ «види музичного твору»: *арія, баркарола, інтермедія* тощо;
- 3) ТГ «жанри оперних творів»: *опера, арієтта, аріозо, арія, кавата, каватина* тощо;
- 4) ТГ «особливості вокального виконання»: *бельканто, речитатив* тощо;
- 5) ТГ «інструменти»: *віола, віолончель, контрабас, контрафагот, мандоліна* тощо;
- 6) ТГ «характер виконання»: *а капела, анімато, декрецендо* тощо;
- 7) ТГ «темپ виконання»: *а темпо, віваче, модерато, состенуто* тощо.

Розглянемо докладніше групу назв музичних інструментів. До цієї тематичної групи належать такі лексеми:

– *альт* – смичковий музичний інструмент трохи більший за скрипку і нижчий за звучанням; різновид деяких оркестрових інструментів (напр., а.-кларнет, домра-а., балалайка-а.) (нім. *Alt*, від іт. *alto*, від лат. *altus* «високий») [9];

– *аркічембало* – старовинний клавішний інструмент, різновид клавесина (іт. *archicembalo*) [9];

– *бандура* – український народний багатострунний щипковий музичний інструмент з декою овальної форми [8, с. 1, 100]; (пол. *bandura* < іт. *pandura* < лат. *pandura* < гр. *pandouira* «кіфара») [3];

– *баритон* – мідний духовий музичний інструмент, струнний смичковий музичний інструмент (іт. *baritono*) [7];

– *бас* – найнижчий чоловічий голос; співак з таким голосом; духовий або струнний інструмент низького звучання (контрабас, басоля) (від іт. *basso* «низький») [7];

– *батута* – диригентська паличка (від іт. *battuta* «удар, такт») [7];

– *віола* – загальна назва струнних смичкових інструментів, поширених у середні віки в романських країнах (іт. *viola*) [6];

– *віолета* – невеликого розміру з трьома або чотирма струнами (іт. *violetta*, зменш. *viola*, досл. «маленька віола») [9];

– *віолончель* – струнний смичковий музичний інструмент басово-тенорового регістру у вигляді великої скрипки з чотирма струнами (іт. *violoncello*, зменш. від *violone* «контрабас») [7];

– *гамба* – поширена назва тенорової віоли (віоли да гамба) (іт. *gamba*, досл. «нога») [9];

- *контрабас* – найнижчий за звучанням струнний смичковий музичний інструмент (іт. *contrabbasso*) [7];
- *контрафагот* – дерев'яний духовий музичний інструмент, різновид фагота, нижчий за звучанням (іт. *contraffagotto*) [6];
- *концертина* – язичковий пневматичний музичний інструмент, шестигранна гармонія з хроматичним звукорядом без готових акордів (іт. *concertina*) [7];
- *мандола* – середньовічний муз. щипковий інструмент, походить від лютні; альтовий різновид мандоліни (іт. *mandola*) [5];
- *мандоліна* – музичний щипковий інструмент з овальним корпусом типу лютневих (іт. *mandolina*, зменш. від *mandola* «цитра») [7];
- *окаріна* – духовий музичний інструмент з глиняним або порцеляновим корпусом і свистовим пристроєм (іт. *ocarina*) [7];
- *пандуріна* – італійський музичний інструмент типу мандоліни (іт. *pandorina*, від лат. *pandura*, з грец. «цитра») [6];
- *піаніно* – музичний клавішний інструмент з прямокутним корпусом, в якому струни, дека і механіка розміщені вертикально (іт. *piano*, досл. «тихесенький») [7];
- *піколо* – музичний інструмент, найменший за розмірами і найвищий за звучанням (напр., флейта-п., скрипка-п.) (іт. *piccolo*, досл. «маленький») [7];
- *піфєро* – італійський народний духовий інструмент, різновид волинки (іт. *piffero*) [6];
- *сопрано* – найвищий співочий жіночий голос; співачка з таким голосом; партія в хорі для високих жіночих та дитячих голосів; у навчальному курсі гармонії назва верхнього голосу; різновид деяких музичних інструментів високого регістру (іт. *soprano*) [6];
- *спінет* – струнний щипковий клавішний музичний інструмент, невеликий клавесин чотирикутної, рідше трикутної форми (іт. *spinetta*, від прізвища італійського винахідника *Г. Спінеммі*) [9];
- *страдиварі* – струнні смичкові інструменти (скрипки, альти, віолончелі) роботи відомого італійського скрипкового майстра XVIII ст. *А. Страдиварі (Stradivari, 1644–1737)*; відзначаються довершеністю форми і звучання [6];
- *сурдин(к)а* – пристрій в музичних інструментах, що застосовується для приглушення звуку, його пом'якшення і зміни тембру (фр. *sourdine*, з іт. *sordina*, від лат. *surdus* «глухий») [6];
- *тамбурін* – різновид невеликого барабана з подовженим корпусом, так званий провансальський барабан; старовинний французький танець, що виконується у швидкому темпі в супроводі флейти і тамбурина (іт. *tamburino*) [9];
- *тенор* – у середньовічній багатоголосній музиці основний голос контрапунктного твору, що веде мелодію; високий чоловічий співацький голос; співак, що володіє таким голосом; духовий музичний інструмент (іт. *tenore*, від лат. *teneo* «тримаю») [7]; різновид деяких музичних інструментів, звичайно середнього регістру (напр., саксофон-тенор) [6];
- *тімплініто* – старовинний східний ударний муз. інструмент з родини мембранофонів (іт. *timplipito*) [6];
- *тромбон* – мідний духовий музичний інструмент низького регістру з розсувним механізмом духової трубки (іт. *trombone*, збільш. від *tromba* «труба») [7];
- *туба* – італійський мідний духовий музичний інструмент найнижчого регістру і найбільший за величиною [9];
- *фагот* – дерев'яний духовий оркестровий музичний інструмент у вигляді довгої трубки (іт. *fagotto*, досл. «вузол, в'язка») [7];
- *фанфара* – мідний духовий музичний інструмент у вигляді подовженої труби без вентилів; трубний сигнал урочистого або войовничого характеру, який виконується на цьому інструменті (іт. *fanfara*) [7];
- *флейта* – духовий дерев'яний музичний інструмент високого регістру [6];
- *флейта пана* – багатоствольна поздовжня флейта давнього походження, складається з набору трубочок різної довжини (нім. *flöte*, іт. *flauto*) [6];
- *фортепіано* – струнний ударно-клавішний музичний інструмент, сконструйований наприкінці XVIII ст.; сучасні різновиди ф. – піаніно, рояль (іт. *fortepiano*, від *forte* «гучно» і *piano* «тихо») [7];
- *челеста* – пластинковий ударно-клавішний музичний інструмент, звук якого нагадує дзеленчання дзвіночків (іт. *celesta*, від лат. *coelestis* «небесний») [6];
- *чэмбало* – одна з назв клавесина (іт. *cembalo*) [6]; скорочене від іт. *clavicembalo* [9].

Розподіл лексики на тематичні групи є досить умовним, адже групи можуть перетинатися, одне слово може входити в різні групи. Це стосується багатозначних слів, у яких різні значення входять в різні

функціональні сфери. Так, в матеріалі, що досліджувався, виявлено семантичну модель парних значень *назва голосу – назва інструменту* (наприклад, *альт, баритон, бас, сопрано, тенор*).

ЛІТЕРАТУРА

1. Биржакова Е.Э., Войнова Л.А., Кутина Л.Л. Очерки по исторической лексикологии русского языка 18 в.: Языковые контакты и заимствования. Л., 1972. 431 с.
2. Демьянова Л.И., Радулова М. Итальянская музыкальная терминология в контексте европейской межкультурной коммуникации. Информационное образование и профессионально коммуникативные технологии XXI века: материалы Межд. конф. ОНПУ (11–13 сент. 2008 г., Одесса). Одесса, 2008. С. 53–54.
3. Крысин Л.П. Толковый словарь иноязычных слов. 2-е изд., доп. М.: Эксмо, 2006. 944 с.
4. Морошану Л.І. Італійська лексика сфери фінансів та міжнародної торгівлі в українській мові: сучасна філологія: теорія та практика: мат. Міжн. наук.-пр. конф. (7–8 лист. 2014 г., Одеса). Одеса, МГУ.
5. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. 1-е вид. Київ: Головна редакція «Українська радянська енциклопедія», 1974. 776 с.
6. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. 2-е вид., випр. і доп. Київ: Головна редакція «Українська радянська енциклопедія», 1985. 968 с.
7. Морозов С.М., Шкарапута Л.М. Словник іншомовних слів. Національний університет ім. Тараса Шевченка, Український мовно-інформаційний фонд НАН України. Київ: Наукова Думка, 2000. 680 с.
8. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. АН УРСР. Інститут мовознавства. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 1. 1970.
9. Скопненко О.І., Цимбалюк Т.В. Сучасний словник іншомовних слів. НАН України. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ: вид-во Довіра, 2006. 789 с.
10. Dardano M., Trifone P. La lingua italiana. Bologna: Zanichelli, 1989 285 p.
11. La lingua nella storia d'Italia: A cura di Luca Serianni. Roma: SDA, Libri Scheiwiller, 2002. 747 p.
12. Moroşanu-Demianova L. Italianismi nelle lingue russa e ucraina (anni '50 del XX secolo - inizio del XXI secolo). Analele universităţii din Craiova. Seria “Ştiinţe filologice”. 2017. P. 111–123. <https://www.cceeol.com/search/article-detail?id=599767>.

Л.І. Морошану. Італьянізми в українському мові з значенням «названня музичних інструментів». – Стаття.

Анотація. В статті розглядаються італійські заимствования в українському мові, що стосуються до сфери музики, а саме названня музичних інструментів. Лексеми зібрані методом сплошної виборки в словниках іноземних слів українського мові.

Ключевые слова: мовознавство, італійськість, український мові, музичний термін.

L. Moroşanu. Italianisms in the Ukrainian language with the meaning of “the name of musical instruments”. – Article.

Summary. The article deals with Italian borrowings in the Ukrainian language related to the field of music, namely the names of musical instruments. The lexemes are collected by the method of continuous sampling in the dictionaries of foreign words of the Ukrainian language.

Key words: linguistic borrowing, italianism, Ukrainian language, musical term.